

KRISTUS I GRANA: Vårt juletre har kulturelle røtter både i hedensk og kristen tid. Men om treet er gran, bjørk, ask, eik, redwood eller kauri, så er det vi som tillegger det mening, skriver Ingar Kaldal.

ILLUSTRASJON: CASPAR DAVID FRIEDRICH (1774-1840), TETSCHENER ALTAR

funnet i skogen på New Zealand på 1920-tallet, døpt Tane Mahuta. I dag er det en severdighet for turistene. Og det er lagt vekt på at det skal gi besøkende religiøse stemninger. På en plakate ved treet står det ikke bare en kort forklaring om Tane Mahuta som maoriernes skoggud. Videre står det at treetets alder er vanskelig å bestemme, men at kanskje vokste Tane Mahuta fra et frø for omtrent 2000 år siden, på Kristi tid». Anslagene om treetets alder spenner fra 1200 til 2500 år. Men at det altså *kan* ha begynt å vokse «på Kristi tid», høres veldig passende ut å tro. Det gir turistene på benkene foran treet de riktige tankene å fordype seg i. Samtidig presenteres treet med navnet etter maoriernes skoggud. Slik blir dette treetets religiøse grener strekt over grensene mellom ulike religioner – kanskje litt som vårt juletre har kulturelle røtter både i hedensk og kristen tid.

På en annen reise kom jeg over et nyttig begrep for denne egenskapen ved skog og trær. Jeg gikk og ventet på neste flyavgang fra Heathrow i London. På et skilt over ei dør sto det: «Multi-faith prayer room». Innenfor døra var det et rom hvor reisende fra ulike religioner kunne trekke seg tilbake for å be en bønn. Jeg tenkte: er skogen og trærne vår tids universelle bønnested, et rom hvor alle guder er like gode?

Vår tids miljøretorikk er et eksempel på det samme. Her framstår trærne som innbyggere i «samfunn» hvor alle arter fungerer sammen slik vi vil det skal være. I dag beskrives dette som et harmonisk fellesskap, hvor de ulike artene hjelper og tar vare på hverandre, enten de er små eller store, svake eller sterke. Slik framstår trærnes «samfunn» nesten som flerkulturelle fellesskap, hvor alle arter er godt integrerte. Men om skogen er det blitt fortalt på flere måter, også av naturvitere (som ikke er upolitiske). I 1930-årene fantes det nazistiske økologer som beskrev livet i skogen som et sted hvor en naturlig orden rådet, for der fikk de sterke artene lov til å nedkjempes og utrydde de svake. Slik har helt ulike religiøse og politiske idealbilder hatt lett for å finne sine ekko i skogen.

Trær hjelper oss som sagt med å minnes. Besøker vi et skogmuseum hvor som helst i verden, er sjansen stor for at det har utstilt ei rund treskive kappet av en stor trestamme, hvor vi kan telle årringene og bli imponert over hvor mange år treet har levd. Ofte er det på noen av årringene festet merker med årstall og noen ord om

hva som skjedde da. Kanskje har treet overlevd både kriger, revolusjoner og statsledere som vi mennesker bare har hørt om fra historiebøkene. Slik kan gamle trær fungere som symbol på historie og kontinuitet – akkurat som når tunteet på en gård minner den som sitter under det, om tidligere generasjoner som har levd på gården.

I Europa finnes det gamle byggverk i stein som minner oss om tider og samfunn langt tilbake i tida. I andre land har gamle trær den samme funksjonen. USA har ingen 2000 år gamle katedraler som Pantheon i Roma. Men de har skoger med Redwood-trær som har stått der de står, og 'fått med seg' landets historie, fra lenge før Columbus' tid.

I mange land har spesielle trær vært forbundet med nasjonal identitet. Noen ser kanskje grana som mest norsk av alle trær. Andre vil peke på bjørka. Den pynter vi med på 17. mai. Og den er sentral i bildet som ble tatt av kong Haakon og kronprins Olav i Molde før de dro til London i 1940. For tyskerne er eika viktig. «Die deutsche Eiche» var fra gammelt av symbol for germansk nasjonal stolthet og selvstendighet. Så sterkt var eika forbundet med den tyske nasjonalfølelsen at det nye regimet etter naziregimets fall i 1945 fikk et problem: da hadde eika en del år vært brukt så aktivt i nazistenes ikonografi, at noe måtte endres. En løsning på problemet fant de som skulle lage landets nye mynter etter krigen. På den nye Pfennigmynten avbildet de en kvinne som sto på kne og plantet en liten eikeplante. Dermed var det tyske nasjonaltreet ført videre, ikke som gammelt, høyreist og forbundet med mandig erobringsslyst, men som født på nytt, skjørt og lite, og omsorgsfullt plantet av moderlig hånd.

Eika har hatt flere «stemmer». Under den franske revolusjonen var den et frihetssymbol. Hva har eika uttrykt som ikon for norske sparebanker? Og hvorfor heter så mange engelske puber «Royal Oak»? (541 britiske puber bærer dette navnet, ifølge Wikipedia). Som religiøst symbol har eika helt siden tidlig gresk mytologi vært brukt til å knytte menneskene til gudene. Etter det har eika vært brukt til mye forskjellig i europeisk historie. Verdenstreeet i norrøn mytologi, Yggdrasil, var imidlertid verken bjørk eller eik, men ask.

Om treet er gran, bjørk, ask, eik, redwood eller kauri, så har det aldri sine egne stemmer – i alle fall ikke når det «forteller» sine religiøse og politiske budskap om hva som er en god verden å leve i. Hvis vi liker å tro at det julegrana forteller i våre stuer er mer kristent enn hedensk og mer norsk enn ikke-norsk, så er det vi, og ikke treet, som bestemmer det. Har vi først innsett hvor fleksible trærne har vært som religiøse og politiske stemmer, så kan de kanskje også lære oss noe om foranderligheten ved det vi tror på aller sterkest, og om respekt og toleranse for kulturelle forskjeller.

Ingar Kaldal